

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Вивченням феномену професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури у вищих навчальних закладах займалися і продовжують займатися багато учених, дослідників у галузі мистецької освіти, філософії, професійної педагогіки та психології, мистецтвознавства. Серед них: О. Абдулліна, Є. Антонович, Ю. Бабанський, Л. Божко, Б. Брилін, Г. Васянович, І. Зязюн, О. Кондрицька, С. Коновець, Л. Лимаренко, Л. Масол, Н. Миропольська, Н. Ничкало, В. Орлов, О. Отич, О. Пехота, О. Рудницька, С. Сисоєва, Л. Хомич, Р. Шмагало, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.

Питання педагогічних технологій вищої школи досліджені українськими вченими: А. Алексюком, В. Биковим, В. Бондарем, С. Вітвицькою, С. Гончаренком, Р. Гуревичем, М. Кадемією, А. Коломієць, О. Савченко, А. Сущенко, Г. Тарасенко, Г. Троцько, О. Хомич, О. Шестопалюком та ін. Зміст, методи та форми професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури у вищих навчальних закладах висвітлено у працях І. Богданової, П. Воловика, Л. Кондратової, А. Линди, В. Онищука, М. Фіцули та ін.

Метою нашої статті є: з'ясувати специфіку професійної підготовки фахівців художньої культури, визначити критерії готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури, обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців художньої культури.

З огляду на тлумачення поняття «фахівець», яке подано у «Тлумачному словнику сучасної української мови» як «людини, яка досконало володіє якимось фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, мистецтва тощо» [1, с. 13-17], нами запропоноване визначення поняття «фахівець художньої культури» як спеціаліста у сфері вивчення, популяризації, промоції, передачі традицій художньої культури, який має широкий світогляд, розвинену мистецьку ерудицію, знання з історії й теорії культури та мистецтва, вдало поєднує різноманітні педагогічні технології, володіє творчими інтерактивними методиками, здійснює інформаційний, науково-методичний, педагогічний супровід своєї діяльності, оперує основними поняттями з таких галузей науки, як естетика, етика, психологія, педагогіка, культурологія, соціологія, мистецтвознавство та ін.

На думку В. Орлова, «це категорія працівників освіти, змістом діяльності яких є формування і розвиток художньо-естетичної культури підрастаючого покоління засобами різноманітних видів і жанрів мистецтва. Спеціалізація майбутніх фахівців художньої культури відбувається на рівні методики викладання і вимагає певної професійної підготовки, яка несе у собі суттєві відмінності» [5, с. 7] через взаємодію суб'єктів педагогічного процесу – педагога та учнів.

Погоджуємося з думкою вчених про те, що педагогічний процес у вищому навчальному закладі доцільно розглядати з позицій суб'єктного підходу як систему взаємодії двох головних його складових – педагога як суб'єкта викладання та студента як суб'єкта навчання. Як справедливо зазначають В. Ягупов та В. Свистун, «суб'єкт викладання – це педагог, який має спеціальну підготовку і професійно займається педагогічною діяльністю в навчальних закладах, від позиції якого суттєво залежить духовна культура освітнього середовища, ефективність навчального процесу та кінцевий його «продукт» – суб'єкт учіння, який сформувався як особистість і набув суб'єктності, сформував творчу методику навчальної діяльності, знає смисл життя і має чіткі перспективи, спроможний творчо застосовувати здобуті загальнонаукові та професійні знання, навички та вміння на практиці та найбільш повно самоактуалізуватися у професійній діяльності» [7, с. 368].

Професійне становлення майбутнього фахівця художньої культури потребує тривалої, клопіткої роботи, націленої на комплексну готовність фахівця художньої культури до

професійної діяльності. За специфічних умов сучасного педагогічного процесу, коли гостро ставиться питання про самовизначення, самоідентифікацію студента як майбутнього фахівця, актуалізується необхідність «стимулювання суб'єктної активності студента» [2, с. 375].

У результаті теоретико-методологічного аналізу дефінітивної бази поняття «готовності до професійної діяльності» нами визначено поняття «готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури» як цілісне, стійке, інтегративне професійно-особистісне утворення, що характеризується системою фахових знань і вмінь, є результатом професійної підготовки, зумовленої специфікою діяльності фахівців художньої культури. Вона є передумовою ефективної організації майбутньої професійної діяльності, оскільки дозволяє фахівцю успішно й самостійно здійснювати професійну діяльність з викладання художньої культури.

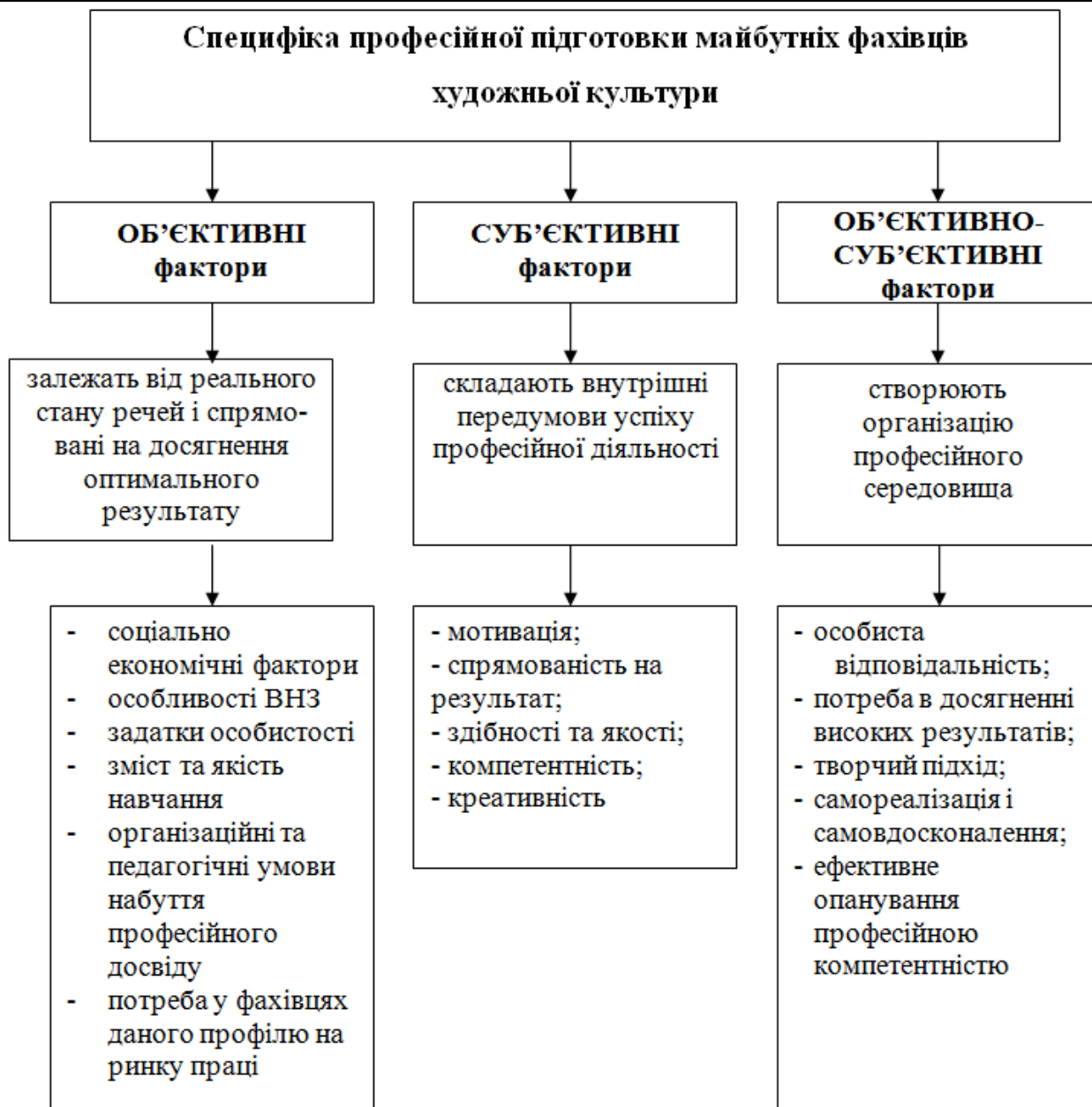
Специфіка професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури полягає в тому, що за обсягом своїх професійних завдань вона поєднує в собі, принаймні, дві складові: загально-педагогічну та мистецько-педагогічну. Специфіка діяльності фахівців художньої культури полягає ще й у тому, що вони здійснюють культурну співпрацю, сприяють налагодженню міжкультурної комунікації, діалогу культур, формують систему духовних і культурних цінностей підрастаючого покоління.

У сучасних соціокультурних умовах актуальною для вищих навчальних закладів є проблема підготовки фахівця, який зможе на високому професійному рівні викладати дисципліну «Художня культура». Враховуючи всю складність, специфічність та, певною мірою, всеосяжність знань, якими має володіти майбутній фахівець художньої культури, необхідно виокремити те коло теоретичних питань, які є основою, фундаментом знань майбутнього фахівця художньої культури. Такий фундамент знань має забезпечити високопрофесійне, на рівні сучасних вимог і новітніх навчальних технологій викладання великого об'єму навчального матеріалу.

З огляду на вирішення зазначених вище суперечностей специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури, з'ясуємо, чому фахівці художньої культури недостатньою мірою володіють творчим потенціалом, потягом до самопізнання та акмеологічного становлення, завдяки якому професійна підготовка майбутніх фахівців має забезпечувати створення «максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей, самовизначення особистості; на забезпечення повноцінності її сьогоденного життя на кожному з вікових етапів» [4, с. 47-48].

З огляду на специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури, виділимо наступні акмеологічні фактори їх готовності до професійної діяльності. Спираючись на класифікацію факторів Н. Кузьміної (об'єктивні, суб'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні) [3, с. 39], визначимо об'єктивні та суб'єктивні фактори професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури. У цілому, специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури, відображена у факторах, що сприяють формуванню готовності до професійної діяльності (рис.1).

Нами розроблено критерії готовності для майбутньої професійної діяльності: характер мотивації професійної діяльності, оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, сформованість практичних умінь і навичок. Розглянемо кожний з них. Критерій «характер мотивації професійної діяльності» діагностувався через наступні показники: професійна мотивація; загальна спрямованість на підвищення рівня готовності до професійної діяльності; особистісно-ціннісне ставлення до професії педагога художньої культури; сформованість позитивно стійкого ставлення до професії педагога художньої культури; інтенсивність і стійкість пізнавальних інтересів.

Рис. 1. Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури

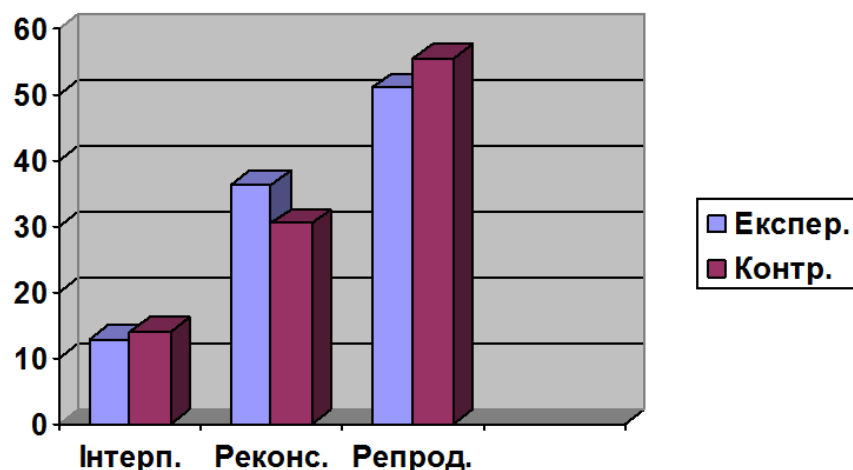
Діагностування вищеперерахованих показників здійснювалося через анкетування студентів Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Львівської національної академії мистецтв, у яких проводився педагогічний експеримент. Студентам пропонувалося відповісти на такі запитання: «У чому, на Ваш погляд, полягає специфіка діяльності фахівців художньої культури», «Які фактори вплинули на вибір майбутньої професії?», «Чи плануєте Ви працювати педагогом художньої культури?», «Чи потребує робота творчого підходу?», «Чи відповідає робота Вашим можливостям?», «Чи є у Вас знання з психолого-педагогічних і мистецьких дисциплін, необхідні для майбутньої професійної діяльності?», «Чи відчуваєте Ви потребу в удосконаленні власної готовності до професійної діяльності?» та ін. До відповідей, які свідчили про дійсну спрямованість на підвищення рівня готовності до професійної діяльності, ми зарахували такі: «Хочу стати професіоналом у своїй діяльності», «Мрію здобути професію фахівця художньої культури», «Моя мета – стати гарним учителем художньої культури і передавати традиції художньої культури дітям» та ін.

Для діагностики готовності до професійної діяльності за цим критерієм використовувались такі методики: «Методика вивчення мотивації навчання у ВНЗ» Т. Ільїної;

методика «Потреба в досягненні», розроблена Ю. Орловим; методика «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (розробники: А. Реан і В. Якунін); тест «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реан) [6]. Діагностику вербальної креативності майбутніх фахівців художньої культури ми провели за допомогою тесту «Віддалених асоціацій» С. Медніка [8]. Також нами використовувався метод експертного оцінювання стану сформованості показників кожного з розроблених критеріїв готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності.

Аналіз одержаних результатів демонструє, що більшість студентів мають не найкращі мотиваційні комплекси стосовно майбутньої професійної діяльності, тобто значна частина досліджуваних (71%) у професійній діяльності мають наміри керуватися зовнішньою негативною мотивацією (бажанням уникнути критики з боку керівника, можливих покарань і неприємностей). Це свідчить про те, що значної уваги потребує коригування мотивації професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури. Отже, під час формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців художньої культури, необхідно цілеспрямований вплив на розвиток їхньої мотивації професійної діяльності і формування у них належного мотиваційного комплексу, у якому внутрішня мотивація переважатиме зовнішню позитивну мотивацію, яка, у свою чергу, більша за зовнішню негативну мотивацію.

Проведення експерименту у вищих навчальних закладах дало можливість отримати рівні сформованості показників готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за певними критеріями. Результати діагностики готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «характер мотивації професійної діяльності» зображено за допомогою діаграми на рис. 2.

Рис. 2. Результати початкової діагностики готовності до професійної діяльності за критерієм «характер мотивації професійної діяльності»

Так, з діаграми 2 бачимо, що якщо в експериментальній групі (ЕГ) студентів з інтерпретаційним рівнем було 12,8%, то в КГ – 14,1%; з реконструктивним рівнем у ЕГ було 36,2 % опитаних, а в контрольній групі (КГ) – 30,4%; з репродуктивним рівнем було зафіксовано в експериментальній групі 51% студентів, водночас як у в контрольній групі таких студентів виявилось 55,5 %.

Наступний етап діагностичних процедур був спрямований на виявлення рівнів розвитку готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності», а саме, показників: естетичний і художній кругозір; мистецька ерудиція; повнота, глибина, міцність знань з педагогіки, психології, мистецтвознавства та інших наук; знання специфіки викладання художньої культури, її синтетичної природи, що включає різні види і жанри художньої діяльності (зокрема, форм і методів роботи з учнями під час викладання предмету); здатність до рефлексії; креативність.

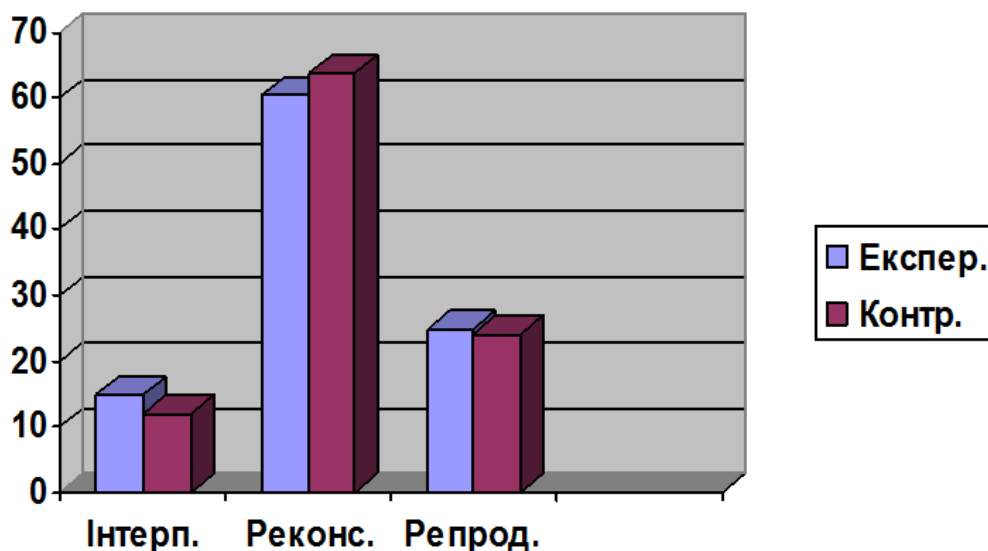
Для діагностування рівнів знань специфіки викладання художньої культури, її синтетичної природи, що включає різноманітні види і жанри художньої діяльності (знання форм і методів роботи з учнями під час викладання предмету «Художня культура»), ми використовували спостереження, метод компетентних суддів і самооцінку студентів за п'ятибальною шкалою.

Діагностика готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності», засвідчила, що з інтерпретаційним рівнем в ЕГ було зафіксовано 14,9% студентів, у КГ – 12%; з реконструктивним рівнем у ЕГ виявилось 60,3% опитаних, тоді як у КГ – 63,8 %; з репродуктивним рівнем у ЕГ було 24,8% студентів, а в КГ зафіксовано 24,2 %.

Як бачимо, за цим критерієм дані відрізняються від тих, що отримані в результаті діагностики за попереднім критерієм «характер мотивації професійної діяльності». За цим критерієм більшість студентів продемонструвало репродуктивний рівень готовності до професійної діяльності, тоді час як за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності» більшість студентів експериментальної і контрольних груп мають реконструктивний рівень.

Такий стан сформованості за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності» недостатній, тому що, як було зазначено раніше, саме ці знання складають основу готовності до професійної діяльності майбутнього фахівця художньої культури. Отже, виходячи з одержаних результатів, ми дійшли висновку, що маємо спрямувати зусилля викладачів і самих студентів на підвищення рівня оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності, що буде запорукою підвищення рівня сформованості готовності до професійної діяльності майбутнього фахівця художньої культури.

Узагальнені результати діагностики готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності» зображено на діаграмі рис. 3.

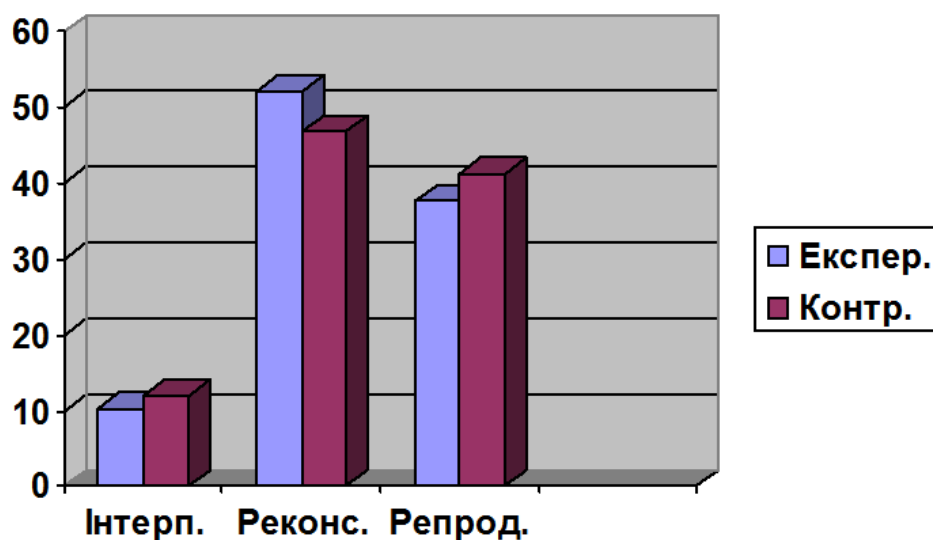

Рис. 3. Результати початкової діагностики готовності до професійної діяльності за критерієм «оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, необхідними у майбутній професійній діяльності»

Наступний етап діагностичних процедур був спрямований на виявлення рівнів розвитку готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «сформованість практичних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності».

Показниками цього критерію виступають: уміння і навички проведення уроків художньої культури; професійне володіння методикою викладання свого предмета; творча активність; комунікативність (уміння встановлювати контакт з учнями, уміння миттєво реагувати на різноманітні педагогічні ситуації); самостійність (уміння самостійно організувати художньо-творчу діяльність учнів, спрямовану на збагачення їхнього емоційно-естетичного досвіду); уміння здійснювати аналіз-інтерпретацію мистецьких творів та явищ на основі розуміння виражальних можливостей різних видів мистецтв, специфічних засобів, технік та прийомів.

Діагностика готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності за критерієм «сформованість практичних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності» засвідчила, що з інтерпретаційним рівнем у ЕГ було зафіксовано 10,3% студентів, в КГ – 12%; з реконструктивним рівнем у ЕГ виявилось 52,1% опитаних, тоді як у КГ – 46,8%; з репродуктивним рівнем у ЕГ було 37,6% студентів, а в КГ зафіксовано 41,2%. (рис.4).

Рис. 4. Результати початкової діагностики готовності до професійної діяльності за критерієм «сформованість практичних умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності»

На підставі аналізу джерел з проблеми дослідження, нами були сформульовані наступні педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців художньої культури до професійної діяльності: посилення гуманістичної спрямованості професійної підготовки майбутніх фахівців художньої культури; забезпечення творчої взаємодії та співробітництва суб'єктів педагогічного процесу; застосування сучасних освітніх технологій особистісно орієнтованого навчання; забезпечення цілісності формування в студентів усіх компонентів готовності до професійної діяльності.

Вважаємо, що для успішної реалізації вищеперерахованих педагогічних умов важливим є створення єдиної концептуально узгодженої та науково обгрунтованої державної стратегії щодо розвитку шкільної художньо-естетичної освіти, яка б регулювала питання розвитку шкільної художньо-естетичної освіти. Першочерговим завданням виступає розробка і впровадження відповідного навчально-методичного комплексу у педагогічний процес ВНЗ, що буде нами розкрито у подальших дослідженнях.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – К. : Ірпінь; ВТОР «Перун», 2004. – 1440 с.

2. Зязюн І. Філософія педагогічної дії : [монографія] / І. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 608 с.
3. Кузьмина Н. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н. Кузьмина. – М. : ИЦПКПС, 2001. – 144 с.
4. Нісімчук А. Сучасні педагогічні технології / А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. – 368 с.
5. Орлов А. Современный учитель: социальный престиж и профессиональный статус / А. Орлов // Педагогика. – 1999. – № 7. – С. 7.
6. Психологические проблемы самореализации личности / под ред. А. Крылова, Л. Коростелевой. – СПб : изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997. – 256 с.
7. Ягупов В., Свистун В. Педагог як суб'єкт викладання // Теретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Ничкало. – Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – 644 с.
8. Mednick S., Mednick M. Remote associates test: Examiners manual / S. Mednick, M. Mednick. – Boston: Houghton Mifflin, 1967. – 274 p.